

XIII. Fel-Csík.

Taplocza. Székely bucsu. Görgő. Anna. Csíki Krónika. Sándor-domb. Csicsó. A csicsói vár. Madéfalva. Madéfalvi vérfürdő.

Csík-Szeredán fölül negyed órára, az Olt bal partján fekvő *Csík-Taplocza* következik.*Csíkban taploczának hívják az erdő közötti irtott tisztásokat; feltehető, hogy kezdetben az Olt terét nagy fenyves erdők borították, ezt bizonyítják az Oltból kimosódó óriás fatörzsek; midőn e falu lakói letelepültek, ily irtást tehettek az ős erdő rengetegében, s onnan eredhetett a *Taplocza* elnevezés. Itt fogják az Olt mocsáraiban a legtöbb csíkot; mely halacska nagybőjtben szerepet játszik a katolikus világban, a csík-leves ilyenkor kedvencz eledel, melylyel a házi nő vendégeit megtisztelni szokta. E halacskákat üvegekben sokáig eltartják s kásával hizlalják, husa nagyon izletes.

Taploczának, bár Csík-Somlyó fiók-egyházközsége, még is igen csinos kőtemploma van, mely ez évtized elején egy régi kápolna helyén épült. E kápolna szent Antalnak volt szentelve, s a védszent ünnepén bucsu szokott tartatni Taploczán, hová mint központi helyre Csíkból sok nép seregelt egybe. A bucsuk Székelyföldön nem csak vallási, hanem a barátságos összejövetelek, vendégeskedés ünnepei is, mely alkalommal a székely nép vendégszeretete a legfényesebben nyilvánul.

Midőn valamely faluban bucsu van, összeseregelt oda a vidék összes papsága, össze a vidék egész népsége, odagyűlnek a kedvderítő zenészek, oda a vidék szerencsétlen nyomorékjai, koldusai.

Az isteni tisztelet a legnagyobb pompával szokott tartatni, egész serege a cifrán felcziczomázott papoknak miséz ilyenkor, a vidék leghiresebb szónoka tart egyházi beszédet, a kántorok pedig felváltva remekelnek éneklésben, s a melyeknek a legélesebb penicillus hangja van, az a nap hőse. A legénység hatalmas pisztolydurrogásokkal veszen részt az imádkozásban, mi annak emlékére történik, hogy régen a daliás korban ilyenkor lovag-viadalok s néptornák szoktak volt tartatni. A falu gazdasszonyai az imádságot a férfiakra bízva, otthon sütnék, főznek, mindenik háztáj, még a legszegényebb is, ilyenkor nagy *terektát* (traktát) csap, egész éven át gyűjtögetnek e napra, s ha másként nem lehet, kölcsön vesz fel e napra pénzt a székely, vagy munkabérét jó előre eladja; a mézes pálinka, kalács s más csemegék ilyenkor nagyban szerepelnek. Templom alatt (isteni tisztelet alatt) otthon vannak tehát az asszonyok; de annak végére ünnepi öltönyeikben, budréjos főkötőben kiállnak a templom elibe s midőn a nép jön ki, megkezdődik a vendég-toborzás, mely egyike a legsajátságosabb s népjellemzőbb jeleneteknek; mindenik abban igyekezik, hogy minél több vendéget foghasson el, a férfiak a férfiakat, az asszonyok nőismerőseiket, a leányok a legényeket kéri, hívják, czibálják, *jőjjön hozzánk, szeressen münköt,* „*neátaja szegény házunkhoz jönni*” sat. mondatokkal ösztönzik, erőszakolják a vendégeket, mindenik csoportosítja a megnyerteket, mindenik versenyez, hogy minél többet gyűjthessen egybe, a leányok szép szemekkel, bokkrétákkal s bájos kaczerkodással igyekeznek legényeket gyűjteni maguk körül, a meghívottak szerényen fogadkoznak, kötekednek, huzalkodnak, úgy, hogy néha csaknem erőszakolni kell.

Ezen vendégfogdosási zajhoz még hozzájárul a koldusoknak iszonyatos rimánkodása, jajveszékése, fülsértő zene melletti orditozása, s mindenki hullatja kegyfilléreit, alamizsnáit e szerencsétleneknek, mert a szívek ilyenkor a barátság és jótékonyág érzetétől vannak áthatva, s nincs ott oly szerencsétlen és boldogtalan, bármily ismeretlen lett légyen is, ki meghívást ne kapott volna, mert az a gazda és gazdasszony a legboldogabb, ki legtöbb vendéget gyűjthetett.

A lakmározás után a *játszókertbe* megy a fiatalság, ily játszókertje minden falunak van, ott szoktak vasárnap és ünnepnapokon összegyűlni, hogy erőt edző játékokkal mulassanak, melyek mindig testgyakorló elveken nyugsznak; a férfiak lapdázna, követ dobnak, versenyt futnak, birkóznak. A nők cziczét futnak s más társas játékokat játszanak, az öregek pedig körültelepedve kedvtelve nézik a

gondtalanul mulató fiatalságot. Estve táncz van, hol a szerelmi vetélygés, s a székely harciasság gyakran nagy verekedésekben nyilvánul, de még verekedéseiben is nyílt és lovagias a székely, egyenlő védeszközzel, bunkósbottal vagy ököllel száll szembe ellenével, a népies párbaj egy neme ez s azután rendszerint összebékülve békepohárral végződik, – az alattomos leszúrás vagy gyáva lesből leütés igen ritka a székelyek között.

Ilyen zajosak, ilyen barátságosak, ilyen kedélyesek a székely búcsuk és ünnepek; mily egészen más életunt színezetűek a maguknak élő fősvény szászok ilyszerű ünnepei, mikor mindenki házába vonul, s nem hogy mást vendélgelne, sőt a szász maga is koplal, unatkozik, kapujába egyedül kiülve, ásítózik, s ha egy elkésett utas oda téved, szomszédától szomszédhoz utasítják, mig kiért a faluból; ellenben, ha a legszegényebb székelyhez nyit be az utas szállásért, azt mondja: *istené a szállás, telepedjék le nálunk*; s azután mindenét, mije van, örömet teszi vendége elé, a kínálgatásnak hossza-vége nincs, csaknem megölik becsülettel, az egész háznép abban fárad, hogy szivességét kimutathassa, hogy vendégének ottlétét kedvessé, élvezetessé tegye; ilyenkor ha a háznál hiányzik valami, lótnak-futnak a szomszédba kölcsön kérni, palacsinta, ezen magyar csemege, mely a szives fogadtatás jelképe – pirul a szép házileány vagy asszony szakértőleg fogadott serpenyőjében, az addig ékitményül fogasra aggatott kancsók s rózsás tálak, tányérok leszedetnek, otthon szótt szépen veres fejtővel kihimzett tiszta asztalnemű szedetik elő, ünnep és vendégség van a háznál, s midőn távozik, fizetésül legfőlebb Isten fizessét fogad el; megtiszteltetve érezvén magát, hogy szegény lakába betért. Ilyen magasztos, ilyen szeretetteljes ez a mi népünk, mely ősi erényeink nagy részét hűn megőrzé, ez önző kor közös romlottsága közepette.

Taploczán tehát a búcsu szent Antal napján tartatott régen, de ez a nap aratás előtt esvén, igen alkalmatlan időben történt, midőn a nép legszegényebb, midőn áldását (gabonáját) még nem takarítá be, s azért midőn új templomot építettek, sokat tanakodtak a felett, hogy másik védszentet válasszanak, melynek ünnepe aratás utánra esik, egyik egy, másik más szentet ajánlott, de a régi védszent is hatalmas pártolókra akadt, s főként a szt.-domokosi bánya-tulajdonos V. A. ur azt az előnyös ajánlatot tévé, hogy ha sz. Antalt (mely az ő védszentje is volt) megtartják, ő az új templom befedésére ingyen fog réz-pléhet adni; sz. Antal érdekeinek ily nyomatékos támogatása nagy zavarba hozta a kupaktanácsot, de végre is sz. Antal és a rézfedél megbukott a falu okosának azon közvetítő indítványán, hogy az aratás utánra eső Mindenszentek tiszteletére szenteljék templomukat, midőn aztán sem sz. Antal, sem más szóba hozott szent nem boszankodhatik, mert a mindenszentek közt ők is ott vannak. Ez határozatba is ment, és a templom Mindenszentek tiszteletére szenteltetett. Adomának hihetné valaki, pedig mint valósággal megtörtént tényt adták nekem elő.

Hogy Taplocza régi telep, kitetszik a csíki krónikából, mely szerint Sándor Istvánnak hős neje az Uopolet (Apolt) maradékaiból való Görgő (György) Anna Taploczán házat építvén magának, 300 tolvaj ellen vitézül harczolt, azok közül 200-at levágván, a többit megfutamtotta s azután 50 fegyveressel Gyimes földén is szerencsésen harczolt a rablók ellen*Csíki székely krónika 289. I. .

Már most igen valószínű, hogy hősnőnk nem saját kezével, hanem fegyveres néppel hajtotta végre e jeles haditényt, mert ily amazoni hősieség csak a mythos regéiben fordul elő, ily női Sámson csak a mese körébe lenne sorozható. Már pedig én a csíki krónikát – mely egyedüli adat ős székely nemzetünkre – el nem dobhatom, egy székelynek azt megtagadni nem szabad. E szerint tehát a csíki krónika állítása szerint Taploczát az ide települt *Görgő Anna* harczosai alapíthatták.

A székelyek a vizenyős tavas helyet még ma is taploczának nevezik, s mivel Taploczán még most is sok ily forrásos, tavas hely van, neve onnan eredhetett. A rabonbáni tisztséget viselt Sándurokkal magát összekötő *Sándor* székely primor család ma is Taploczán lakik, a székely nemzet áldozó pohara ma is birtokában van*

E pohár már többször volt leírva, arról egész értekezések, tudományos vitatkozások jelentek meg; de

mivel azok egyes folyóiratokban szét vannak szórva, de azért is, mert ezek inkább történetileg, mint műrégészeti tárgyalják ez áldozópoharat, ennél fogva szükségesnek ítélem ezen nevezetes nemzeti ereklyének tüzetesebb ismertetését, s főként műrégészeti leírását adni; azonban mielőtt ezt tenném, szükségesnek ítélem az annak eredetével kapcsolatos feltevéseket és a hozzá kötött történeti eseményeket is a lehető rövidre vonva tárgyalni.

A székely nemzet áldozópohara eredetéről a székely krónikában mesés dolgokat találunk feljegyezve, t. i. azt, hogy azt Anacharsis scythia bölcs hozta magával Görögországból (Anacharsis Schitharum Nabon Philein, a krónika szavai szerint, mi Szabó Károly felfejtése szerint: Anacharsis Scytharum Philosophust jelent), midőn görög módra áldozni tanítván a scythákat, atyafiaitól megöletett. A krónika homályos, szakadozott szövege Radagus gót király irataira hivatkozik, melyek Sándor Menyhártnál a krónika szerkesztésekor meg lettek volna.

Anacharsis Solonnak levén kortársa, a pohárnak ily régi eredete mesésnek tetszik; de igen könnyen megeshetik, hogy a pohár keletről kerülén, az annak történetét tárgyzó görög szövegű iratoknak nem értéséből eredtették a krónika-összeállítók a fennebbi mesés értelmezést, vagy éppen nem lehetetlen az is, hogy maguk a rabonbánok is, hogy a pohárnak nagyobb tekintélyt szerezzenek, ahhoz ily classicus eredetet követelő regét kötöttek; hisz az ereklyék szentesítése körül nem csak régen, hanem még most is számos ily ráfogásokkal találkozhatunk; s az áldozópohárnak Anacharsissal való összekötése nem járt nagyobb ámitással, mint Krisztus keresztfája, melyet már 15 század óta árulnak, s évenként több köbület adnak el belőle, s mégsem fogyott el, mint a gechemani kert ugyanazon olajfái, melyek alatt a megváltó imádkozott, s más számtalan állítólagos ereklyék, égből szálló csudatevő képek, melyek a ráfogásnak és ámitásnak kisebb-nagyobb mérvét mutatják. A rabonbánok a nemzet politikai és vallási fejei is levén, hogy papi tekintélyüket s az áldozópohár szentségét biztosítsák, könnyen folyamodhattak olyanszerű csel fogáshoz, melyektől nem csak a pogány vallások, hanem még a keresztyén vallás szolgálói sem voltak mentek, s a hitelszerzésért a csudaszerűség varázsával környezték gyakran személyüket és a tárgyakat is.

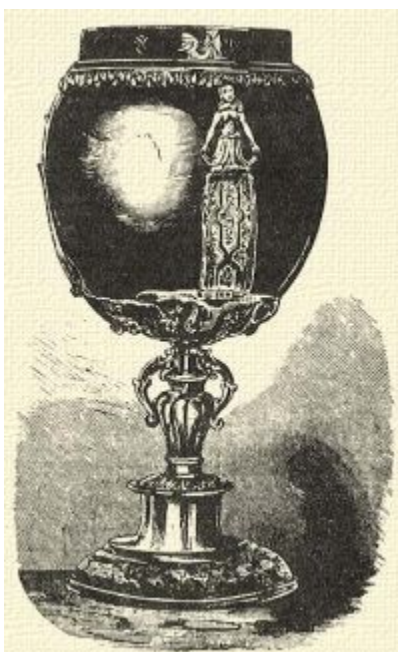
A mesés eredetű pohár a hatalom jelképe volt a székelyeknél, s mint ilyen Budvárában, a rabonbánok székhelyén tartott. A nemzetgyűléseket mindig a pohárból való áldozat vagy áldomás előzte meg. 888-ban *Apold* (Upolett), Zandirhám fia, Csíkba Vacsárk földére (Vacsárcsi) vitte be, honnan újból visszakért Budvárába, s midőn a keresztyénséget behozott Apor Sándor a sz. Istvánnal kötött szövetséget kihirdette a népnek, s a keresztyén pohárból. Ekkor eltöröltettek a vallási áldozatok; de nem a polgáriak, mert egyszerre, rögtön nem lehetyén eltörölni a régi szokásokat, egy időre, legalább még a keresztyénség első szakában is megtartották a gyűléseket megelőző áldomást, vagy a kehelyvel való áldozatot. S a népnek e kehelyhez kötött kegyelete oly nagy volt, hogy 1039-ben Sándor István azt Budvárából Vacsárcsiba bevívén, annyira felzúdultak a székelyek, hogy haddal készültek Sándor Istvánt a pohár kiadására szorítani; mit csak a király közbelépte gátolt meg, ki Sándor Istvánnak a csíki rabonbánság alakítását megengedte. Az ősvallás követői még egyszer fellázadnak, Béla herceg sereg élén jelenik meg, elnyomva a mozgalmat, eltörli még a faluk és családok neveit is, megsemmisít mindent, mi a multa emlékeztetett; de még ekkor is, a multa emlékei, a multa kegyelete ellen folytatott ezen kimélytelen harcban is a nemzet áldozópohara megmentetett, s az még néhányszor szerepel. Így Mikó Pálnak Sándor Katával való menyegzőjén a jelen volt László herceg maga is iszik a nemzet áldozópoharából; nemsokára a bágyi várban Sándor Istvánnak másik leánya, Drusilla lakadalmán szerepel, legutóljára pedig 1412-ben, mikor Sándor Péter, Stibor erdélyi vajda jelenlétében Csík és a csángók ispánjává választott, a Taplocza és Csomortány közti völgyben, mikor a megittasodott vajda a nap emlékét örökítő e feliratot: „Sándor Péter Anno 1412” véseti a pohár talpára. A miért annyira megharagudott Sándor Péter, hogy a vajdát elüzte. Eddig van a csíki krónikában levezetve e pohár története; itt megszakad ugyan a történeti nyomozás fonala, de maga a pohár mint nemzeti és családi szent ereklye tovább is a Sándor-család gondozása alatt maradt, s fiuról fiura szállva, fenntartott

egészen korunkig. Jelenleg a M.-Vásárhelyt lakó Sándor János birtokában van. Én fényképileg levett hű képét mellékelve, áttérek annak műrégészeti ismertetésére.

A pohár felső része kokusdió, mely a régiség miatt egészen meg van feketedve, fényesre kopva; öble egy negyedkupánál valamivel kevesebbet tartalmaz. A kehely egész magassága 20 centimeter. A diót felül egy két centimeter szélességű ezüst lemez szegélyezi, mely csinos növény-ornamentikának bevésetével van ékítve, s a dió kidüledésére kihajlitott alsó részén szépen ki van csipkézve. Ettől három 11/2 centimeter szélességű pánt nyulik le a kehelytő feletti, szintén domborművel ékített alsó foglaltványához a diónak. Ezen a dió kidomborodásához idomitott pántok igen ékesek. Felső részükön nőalakok vannak, lenyújtott karjaikkal redőzött ruhájukat felfogván, olyanszerű állásban, mintha tánczolnának, s így vagy bachansok, vagy cariatidokat állitnak elő, mi nagyon is görög eredetre mutatna. A pántok alsó, – úgy alól, mint felül sarokkal alkalmazott – részén igen szép művü s szintén görög jellegű mérmű van bevésve. A kehelytő egyszerű, ilyen talpa is, mely a Székelyföldön többhelyt (kölpényi reform. egyház, kárácsonfalvi ref. egyház és gr. Toldalagi Victor birtokában) levő kokusdió-poharak szerkezetétől nem sok eltérést mutat; hanem figyelmet érdemel az e talpon levő ornamentika és felirat. A kehelytalp alsó részén havasos, fenyőfákat mutató vidék van, az előtérben szaladó állatok: nyul, farkas és szarvasok, a talp felső részén pedig e körirat: „Sándor Péter 1412.” Hogy ezen felirat hamisítás, azt a szakértő első tekintetre azonnal felismeri, mert a név teljesen kifejlődött latin betűkkel, az évszám arab számjegyekkel van írva, már pedig az ezen korban keletkezett feliratoknál mindenütt majuskel betűket és római számjegyeket találunk; de még azon esetben is, ha az arab számjegyek korukat megelőzőleg előfordulhatnának, akkor is a négyest nem úgy irták volna, mint a kelyhen van, hanem a szokásos fél-nyolczással, és így a felíratra nézve határozottan kimondom azt, hogy hamisítás, még pedig nagyon ügyetlen, önmagát első tekintetre eláruló hamisítás. Későbbi metszés s itten készült műbecs nélküli munka a kehelytalp alsó részén levő diszművezet is, s ezek után itélve, az egésznek becses ereklyeszerű régiségét meg kellene tagadnunk; de mert ez alsó részén falsificatumot és újabb véset nyomait találjuk, nem szabad az egészset eldobnunk, s hideg közönnyel pálczát törnünk ezen ereklyéhez kötött kegyelet felett; annyival inkább nem, mert figyelmesebb észlelésnél azonnal felötlük, hogy a kehely felső része görög idomokat mutató szerkezetével sokkal régibb, mint töve és talpa, és így elfogadhatjuk azon sejtelmet, hogy annak felső része a rabonbánok korában szerepelt székely áldozópohárból maradt meg, mostani talpát pedig a régi – kétségtelenül a felső részszel öszhangzatos modorban készült, de – megromladozott talp helyett, a XV. században (mert ennek jellegét mutatja) készítették, s hogy valamelyik Sándor – a csíki krónikában felhozott Sándor Péter és Stibor vajda történetével öszhangzatba hozandó – talpára vésette elég ügyetlenül a mult században keletkezett felíratot.

Ezen nemzeti szentségként tisztelt áldozó pohár legutoljára 1412-ben szerepel, midőn a Csíkba körutat tevő Stibur erdélyi vajda jelenlétében Sándor Péter, székelyek és csángurok (csángók) ispánjává választatott meg, még 1533-ban a székely krónika írásakor meg volt azon (most elszántott) dombocska Taplocza és Csomortány között, hol az összesereglett nép ősi szokás szerint paizsra emelte választott főnökét. E nap emlékére hordotta egybe a ma is *Sándor domb* nevet viselő emlékhalmot.

A választást és paizsra emelés általi beiktatást követett nagy *áldomáson* Stibur vajda megittasodván, a pohár talpára metszette e nap emlékére az 1412-ik évszámot; de a nemzeti szent ereklye ily megsértéseért úgy megharagudott Sándor Péter, hogy a vajdát kiüzte a székely földről.*Tudom. gyűjt. 1835. III. k. 17–18. lap. A székely krónika 291. lap. Ezen, a székely áldozó pohárral egybefűződött események rövid említése után, szükségesnek látom a pohár képének melléklését.

A székelyek áldozó-pohara.

Felcsíkon is (miként Alcsíkon) a *Köd*-ig (Rákosnál a tért északról elzáró hegylánczolat) felnyuló egy mfdnél szélesebb téren a faluk két sorba vannak elhelyezve. Illetőleg az egymás végtébe épült faluk egy roppant háromszöget alkotnak, melynek csúcsába *Szereda* esik; nyugati szárnyát a Hargita alján lehömpölygő Olt mellett levő faluk *Taplocza*, *Csicsó*, *Madéfalva*, keleti szárnyát a határszéli Kárpátok alján festőileg sorozott *Somlyó*, *Csobotfalva*, *Várdotfalva*, *Csomortány*, *Pálfalva*, *Delne* és *Borsova* alkotják; az ezeket összekötő északi alapvonalt pedig az egészen összeépült *Rákos*, *Gőrőcsfalva*, *Vacsárcsi*, és a csekély távolra eső *Sz.-Mihály*, *Ajnád* és *Szépviz* határolják. Hogy mily gyönyörű e tér madártávlati képe, azt már a hargitai kilátásnál felemlítém, de innen alantól nézve is meglepően szép festői pontokat mutat fel, a havasok nagyszerűsége mellett a legidillibb tájak és jelenetek merülnek fel az utas előtt, ki e vidéknek saját jellegű szépségét nem egyhamar feledi el.

Én az Olt közeli országuton indulék el a Taploczán felül fekvő *Csicsóra*.

Csik-*Csicsó* a Szépviznek Oltba szakadásánál fekvő csinos székely falu, nevezetes káposztájáról, melyet az Olt téri kertekben oly nagy mennyiségben termelnek, hogy nem csak Csíkot ellátják a magyar konyha e kedvencz czikkével, hanem egész Brassóig, sőt Maros-Vásárhelyig, néha tovább is széthordozzák, s a csicsói káposzta mindenütt nagy hirben van.

Csicsótól keletre a mező közepén (*Torda völgye* nevű helyen) egy magányosan fekvő templom, *Sz.-János* temploma vonja magára a figyelmet. Ez most Delne és Pálfalva közös temploma, régen Csicsó is *Sz.-János* egyházközséghez tartozott s hihetőleg azért építék a közre, hogy mindenik helységnek keze ügyébe essék.

De Csicsó önálló egyházközségé lévén, a delnieiek a távol levő templomot falujokba átköltöztetni határozták, el is bontották fedelét, falának egy részét, s anyagjával megkezdék falu közötti új templomukat, de mit nappal építettek, az éjjel mindig visszament a szt. Jánoshoz, ezt isteni intésnek vélvén, kiigazíták a megbontott régi templomot, s azóta odajárnak Istent imádni, mond a hitrege. Én is elrándultam a réginek mondott templomhoz, s az valójában egy nagy részben átidomított, csinos műemléke a késő gót kornak. (XV. század.) Szentélye még türhető megkimélésben részesült, az a nyolczszögéből képezett három oldallal záródik. Diadalív csúcsíves, és ilyen boltívezete is, melynek egy középhenger és két mellékhoronnyal tagozott hevederei kiszökellő gyámkövekre nyugasztvák. *Zárköveit* (Schlusstein) díszművezet, s hihetőleg felirat is ékíté, de azokat most vastag mészkéreg fedi

el az észlelő elől. Ablakai ki vannak szélesítve, de sekrestyeajtaja a késő gótikát jellemző átszelt lóher ivével záródik (platter Kleeblattbogen.) Ilyen a hajó déli oldalán levő mellékajtó is, melyet most részben bevakolt horony és vesszőmű - (Stabwerk) tagozat köríti.

Hajójának eredeti boltívetét 1613-ban készült cziprán kitulipányozott koczkás fölep (plafon) helyettesíti.

De legsajátságosabb a torony alatti fő portale, mely fölül az elcsapott három levél ivével záródik; de alább még egy fekkentes megtöréssel bír; ezt is kívülről hengertagozat köríti. Ezen magát igen jól kivevő ajtó-idomot legalább én még sehol sem láttam, s azért szelvényrajzát melléklek.

Régi harangjai újra öntettek, de ezeknek is jégesőt elhárító erőt tulajdonítanak, s egy ember lakik ottan, kit közadakozásból fizetnek, hogy ha nehéz idő közeledik, harangozzon.

A templomtól északra egy helyet *Vásárkapunak* neveznek a hagyomány szerint azért, hogy míg Csík-Szereda vásárjogot nem nyert, addig itten Felcsík ezen középponti helyén tartattak Csík hetivásárai, s akkor egy sz.-*János* nevű kis helység is volt itt, melyet a tatárok dultak fel.

És hogy a XIV-ik század első felében sz. János nevű falu létezett, azt a pápai dézmák regestrumából láthatjuk, hol az 1334-ik év rovatában (a csíki districtusban) 736-ik lapon ez áll: *Stephanus Sacerdos de St. Joanne solv. 1 gros.* mely adat igazolja a fenebbi néphagyományt.

De Csicsón hiába kerestem Petki Dávidnak itten állott fényes kastélyát, mert azt 1706-ban Acton ugy feldulta*Cserey M. Uj nemz. könyvt. 388. lap. , hogy most még nyomait sem lehet feltalálni; hanem azért költözködő templomán s káposztáján kívül még más nevezetessége is van Csicsónak, vagyis *Csicsó várának*, a Hargita oldalában levő érdekes rom-töredéke.

Csicsóval átellenben az Olton tul *Egresmejék* nevű fennlapály terül el egészen a Hargita aljáig, ez itt-ott kiirtva sovány zabot terem, nagy részét azonban *borsika* (junip. communis) bokrok borítják; de ezek sem haszontalan növények, mert midőn ágait gátkötés és tüzi fának is hasznosítják, kék bogyóiból főzik a híres *fenyővizet**Mikor a fenyőmag megérett, akkor nők és gyermekek rostával s bottal felfegyverkezve, ellepik az erdőt, a bokor alá helyezett rostába gyűjtik a botütésektől lehulló fenyőmagot, otthon pedig kevés liszttel keverve, megérlelik, s kis lombikokban kifőzve, nyerik azon fenyőszeszt, mely daczára annak, hogy fenyőviznek hivatik, annyira erős, hogy csak is gyengébb pálinkával keverve, lesz ihatóvá. . A fenyőfának pedig csalokájából (fenyő toboz, csaloka neve talán onnan, mert messziről szép gyümölcsként piroslik) terpentint főznek Csíknak szorgalmas asszonyai.

Ezen fennlapály nyugati végénél az *Egres* és *Várpatak* közt (Csicsótól 1 és 1/2 órára levő) magas szikla gerincz – a Hargitának előhegye – emeli fel meredek szirtormát, annak várpatakra néző déli bütűjén (vége foka) vannak a mesés várnak titokteljes romjai.

A palás trachyt (schieferigen trachyt) hegynek függőlegesen lemetszett foka messziről rakott falnak tetszik, a fekkent sziklarétegek között cementszerű lerakódás van, s a falusiak azt is hiszik, hogy magát a várhegyet is emberkézzel rakták egybe, pedig az oly természetes képződés, mely a Hargitának Csíkra néző keleti oldalán több helyt mutatkozik.*Különben a Hargita csíki oldala a geologiai kőzetek nagy gazdagságát mutatja, fő alkatrésze itt is a hargitai trachyt, az ugynevezett andesit trachyt, mely fehér és veres sanidin-oligoklás trachyttal, anamesit és quarz-trachyttal van keverve.

A hosszukás sziklacsúcs, melyen a vár feküdt, délről szépen ki van csipkézve, sziklái 50–80 láb magasságra annyira függélyesen emelkednek, hogy ez oldalról csak madár közelíthetett, s azért itt fal nem volt, csak is a szintén függőleges, de csekélyebb magasságu északi oldalán vonult fal, mely a 132 lépés hosszúságu szikla ormát ölelte körül, s két végére (kelet-nyugati oldal) is kanyargólag behajolt. Ezen öl széles szép válogatott lapos kövekből forró mészszel épült fal, még épebb helyein 4–5 láb magasságban most is áll.

Közepe tájatt egy féköridomu betoypadása van, mit a sziklaorom ily alakja miatt vett fel. Észak-keleti szögletétől 15 lépésre (az északi oldalon) volt feljárata, melyet egy befelé szögellő kerekded bástya A védett. (Lásd alaprajzát.)

A kapubástya alapfala és a sziklába vésett ut most is tisztán látszik. A kapubástyán belül, mély üregek B vannak a sziklába vésvé, ezek, mint a hagyomány tartja, süllyesztők voltak, melyekbe a netalán betolakodott ellenséget felnyiló lapancs (csattanyu, lefelé nyiló ajtó) által besüllyeszthették. Észak-nyugati bütüjénél egy más kisebb lejárát C is volt, hol a sziklába bevéssett keskeny alig két láb széles folyosó most is meg van.

Beltere e várnak nagyon kicsiny, elannyira, hogy átmetszeti legnagyobb hossza 98, legnagyobb szélessége csak 24 lépés. E vár alakját – azt hiszem – legérthetőbben alaprajzának idecsatolása által magyarázom meg.

Melléklem egyszersmind a vár szikla hegyének déloldali felvett képét is.

A Csík-csicsói vár sziklahegyének déloldali látképe. (Rajz. Greguss János.)

Várunk e szerint kicsiny és jelentéktelen; de fekvésénél fogva igen erős, csak nem bevehetetlen védhely volt a lőpor előtti korban. A várfokról gyönyörű kilátás nyílik, hátul a Hargita roppant sziklatömege, s azok a sohajtozó fenyves rengetegek, sötét mély vápából (szakados erdőnötte mély árkok) felzúgó patakok csevegésével, szóval a vadon, nagyszerű zord szépségeivel; tul a földművelés által kicsinosított, az ember lakjai, szent templomai által élénkített, s folyóktól átragyogott térség, Csík madártávlati képe. Hogy mikor s ki által építettett e vár, arra semmi adatunk nincsen, a nép egyszerűen,

mint minden régi történeti homályba vesző romról, azt mondja, hogy óriások építették és lakták.

Losteiner**Chronologica Descriptio*. főlemlíti e várat, s azt mondja, hogy egyike volt azon felcsiki 4 várnak, melyekben a lakosok vész idején oltalmazták magukat. Ugyan Losteiner azt is mondja, hogy azon csicsói vár, melyet Ulászló 1494-ben a moldovai vajdának ajándékozott, s melyet azután a moldovai vajdák sokáig birtak, nem a Szolnokmegyében levő csicsói vár, hanem ez lett volna; de ennek biztos történeti tudomása és e vár kicsinyvolta is ellentmond, s végre ugyan Losteiner mondja, és a mikházi kolostor házi történetében is az áll, sőt a hagyomány is erősíti, hogy e várat somlyói szerzetesek birták, itt olt első kolostoruk, s csak később, békésebb idők bekövetkeztével költöztek át Csík-Somlyóra. – Sebeint**Land und Volk der Székler*. 119. lap. még azt is említi, hogy a somlyói templom és kolostor a csicsói vár romjaiból épült, a mi kevésbé valószínű, mert ily messziről csak nem hordtak oda követ, midőn közelebb a Nagy-Somlyó oldalában a legjobb épület-anyag nagy mennyiségben hever.

Véleményem szerint e vár egykoru lehet a rákosi (később leirandó) várral, melyet a csiki krónika szerint, Zandirhám neje 888-ban épített, egyszersmind összekötő vár lévén a rákosi, zsögödi és a szemben levő csomortányi és sóvári várak között. A szerzetesek vész idején, főként a IV. Béla alatti tatárjáráskor szintén felvonulhattak oda, s lakhattak e biztos menhelyen mindaddig, míg a vész elvonultával somlyói állomásukra visszaköltözhetek.

Ha gazdag a Hargita-Alja történeti emlékekben, nem kevésbé gazdag a természetnek áldásos kincseiben is; így a csicsói Hargita (alsó csúcs, mely Bélhavasnak is hivatik) csúcsa alatt sok ásványos viz fakad fel. Legnevezetesebb ezek között a *Béta főnél* való, mely annyira erős, hogy egy pohárral egy huzamban meginni nem lehet, a palaczkokat, sőt még földkorsókat is, ha bedugják, szélyel löki; közhiedelem szerint ez ásványos viz még a nagyhirű borszékinél is erősebb, főhatása a roppant étvágy gerjesztésben jelentkezik. Másik, valószínűleg amazzal egy természetű és vegyalkatu savanyuviz forrás az *Omladványos*-nál van, sőt ettől csekély távolságra oly kéngödör is fordul elő, melynek fojtó kigőzölgésétől a fölött röpködő madarak leesnek, az odavetődő állatok megdögölnek. A Tolvajos patak mellett, arany, ón, ezüst és cinóbert tartalmazó bányát fedeztek fel 1846-ban, mely vizsgálat után nagyon ércdúsnak bizonyult, el is kezdték művelését; de pénz hiány miatt fel kellett azzal hagyni.

Csicsóra, onnan a Hidegvíz és Várpataka közti *Mórhegyese* alján fekvő *Madéfalvára**Régi okiratokban e falu *Amadefalva* néven fordul elő. „Amadefalwa”-nak van 44 kapuval az 1567-ki regestrumban is bejegyezve. Innen származott Szentandrás István, ki 1618–1630-ban volt Erdély katolikus püspöke, Élete, a reformatio ezen fénykorában, nagyon viszontagságos volt, elannyira, hogy ő egyházmegyéjében nem is lehetett, s ekként inkább címzetes, mint valódi püspöke volt Erdélynek; örökösen vándorolt, s daczára ennek, mégis 10,769 forintot hagyott ecclesiájának, mi azon korban szép összeg volt. Viszontagságait önmaga írta le egy levélben, mely közölve van M. SS-tis Hevenesianis Tomo KKK. pag. 96. Láss többet róla Szereday, Ser. Ep. 226-ik lapján. mentünk. Van-e székely és egyáltalában magyar, kinek keblében fájó érzeteket ne ébresztene e név? van-e emberi kebel, mely fel ne lázadna a madéfalvi embertelen vérfürdő említésénél? Itt van a székely nemzet sicíliai vecsernyéjének helye, itt a politikai Bertalan éjjelének gyászos emléke, ott lebeg e táj fölött mint vészes fergeteg e szó: Siculicidium: s minő gúnyja az eseményeknek, minő intő szava a történelemnek! A magyar nemzet önkényt, szerződésileg, alkotmánya biztosítása mellett királyának választja az osztrák császárt, ki és utódai esküvel erősítik meg a nemzeti alkotmányt, a haza szabadságának és függetlenségének e szent palládiumát, s midőn ezen eskük és biztosítékok daczára az uralkodók vagy inkább az azokkal játékot üző kormányférfiak sérteni, megszegni kezdték a nemzeti jogokat, akkor az örökségéhez, nemzeti lételét biztosító alkotmányához rendületlenül ragaszkodó nemzet fegyvert ragadott oltalmára s Rákóczinak zászlai alá gyűlve, évtizeden át harczolt legtöbbször győzelmesen, de elvégre is ármány és árulás megbuktatá, mire a jogvédő hősök kegyetlen üldözése mindenfelé megkezdett, a visszatörlés és bosszu szörnyének emberélettel táplálkozó falánk torka tátongott az

elbukott haza fölött.

Ezen korban, nevezetesen 1708-ban febr. 9-én Madéfalván tették le a felcsikiak a hűség-esküet Leopoldnak, ez év oct. 1-én e faluban jött össze Csík, Gyergyó és Kászón szék közgyűlése, melyen kegyetlenül szigorú rendeletek hoztak a honvédő kurucok ellen, halál mondaték fejére annak, ki a forradalmiakkal cimborál, ki azoknak élelmet, menhelyet ad, ki fel nem jelenti, el nem fogja a hazájokban hazátlanul bolygó hazafiakat.

Később Mária Terézia ül Ausztria ingadozó trónjára, egész Európa harcra kel a nőuralkodó ellen, s e válságos percben, midőn hadseregei megsemmisítvék, midőn minden életremény, minden menedék vesztve van: akkor az elhagyott királynő a magyar nemzet védelmébe ajánlja magát, és a nemzet szembe száll Európával, százezrek életével, roppant anyagi áldozatokkal megmenti az ingadozó trónt, és a biztosított trónra ülteti a győzelem dicsfényével környezett királynőt. Emberileg egy nemzetnek ily lovagias, ily ildomos, ily önfeláldozó eljárása jutalmat érdemle, s oh sötét hálátlanságnak legsötétebb tette! mi történik? Az ország kormányzóját küldik a Székelyföldre, hogy erővel szedjen zsoldosokat azon nemzetből, mely annyi harcost önként ada. Megérkezik e kor Nerója Bukow toborzó hadseregével, hogy összeírja a hadképes népséget, a nép zugolódik, vonakodik felvenni az erőszakosan nyújtott fegyvert, Bukow 1764 jan. 17-re Mádéfalvára hívja egybe tanácskozásra a székelységet.

Össze is gyűl ez a Csomortány feletti *Szalonka völgyébe*, honnan szép módok és ígéretekkel lecsalja Rákosra, vagyis azon helyre, hol ős időkben is tanácskozni szokott volt a székely nép, a még csak pálczát sem vivő fegyvertelen nép egész bizalommal seregelt egybe, csak azért, hogy a népjog-tiprás ellen békés óvást tegyen. A népgyűlés hivatkozva az uralkodótól nyert kedvező válaszra, kérvényt szerkeszt, melyben a népjog elleni erőszakoskodás felfüggesztését kéri. Ezen több ezrek aláírásával ellátott kérvény átadására és a nép ünnepélyes óvásának kijelentésére szónokul Boross Istvánt választák meg, mellé adván minden faluból egy-egy orator. A béke fehér lobogójával vitte ezen küldöttség a póznára szegzett kérvényt, de midőn a madéfalvi Vargaszegből kibontakoznának, az éjszaka oda felállított ágyuk eldőrdültek, elseperve első sorban a küldöttséget, felrettentve a bizalmas, fegyvertelen népet, kikre iszonyatos ébredés várt, mert az ágyuk jellövésére a falut észrevétlenül körül fogott katonaság megrohanta a védteleneket. Végrehajtatott a gyáva népöklésnek legiszonyúbb tette, mely által a megdőbentett székelységet a fegyver felvételére erőszakolták Kivonatilag Losteinerből. .

Azokat, kik ezen népgyilkosságban elestek, összegyűjté a nép, és eltemette Csicsó és Madéfalva között. Ott van most is a *Vészhalom* nevű nemzeti sir, azok pedig, kik ezen újabb Bertalan-éj iszonyait rendezték, gúnyt üztek még sirjából is az ártatlanul legyilkoltaknak, mert oda emléket emeltek, melyre felvésték:

„Domita sicularum superbia hic jacet”;
túlfelére titkon igaz kéz azt véste:

„Itt emelt magának a gonoszság Oltárt
Mond el hóhérinkra a CIX-k Soltárt.”

Ez emléket a sir nyugalmát sem tisztelő, hetyke gonoszságnak, a hatalom vérengző túlkapásának e szégyenkövét, József császár ittjártakor elpusztította. Sokszor emelt azután emléket e helyre a nép, de a még övéinek gyászolását, az elhunytak hamvainak kegyeletes tiszteletét is eltiltó kegyetlenség azt mindig szétrombolá. Most egyszerű fakereszt áll az út mellett, ezen felirattal:

„Ezen kereszt állított emlékül kik itt nyugosznak az 1764 veszedelemtől.”

Legsajátságosabb pedig az, hogy e kereszt 1852-ben a legnagyobb önkény korában emeltetett; még nagyon gúnyja az eseményeknek, hogy ezen gyáva hidegvérű népgyilkolás éppen Madéfalván követtetett el, hol néhány évtizeddel azelőtt hűség-esküjét tevő le a nemzet, a kormány ellenei fejére halált mondván és néhány évvel azután, hogy a nemzet elvérzett a trónnak védelmében kifejtett, Európát

megrendítő harcokban, éppen azon uralkodó alatt, kit a nemzet erős védkarjai mentének meg az elbukás és megsemmisüléstől, s valójában a: „Moriatur pro Rege nostro” képnak szomorú társképe (pendant) a sötét vérrel színezett madéfalvi *Siculicidium**

A fegyverfeladás és a madéfalvi vész oly történelmi események, melyek még kellőleg felderítve nincsenek; a történelmi felelősségnek terhelő öntudata nem engedte e tárgyának szellőztetését mindeddig. S mivel ez még homályba van burkolva, e leplet a történelmi igazságról felemelni tűztem ki feladatul; miért a madéfalvi vést és azt megelőzőt eseményeket röviden dióhéjba szorítva, itt elmondani szükségesnek hiszem. Adataimat Lostenertől, az egykorú történésztől veszem, ki, mint egész munkájában kormányérezelmű ember, bizonyynyal nem tuzott, s az eseményeket kellő higgadsággal, történészi szigorral adta elő.

1762-ben oct. 24-én vette a fegyverfeladási kísérlet legelőbb kezdetét. Bukow a megjelölt napon tisztikarával Gyergyó-Sz.-Miklósra ment, hogy a népet zászló alá eskesse. Ambrus Ferencz, a nép orátora azonban kilépett, s ünnepélyesen ellenmondott a tervbe vett népjogsértésnek, mit a nép hangosan helyeselt. Másnap Ambrust, mint legbefolyásosabb egyént, Bukow magához hívatta, sajátkezüleg töltött neki bort, hizelgett, marok arannyal kínálta, de ezt Ambrus (s társa, kinek nevét kiolvasni nem tudom,) határozottan visszautasítván, Bukow keményen fogva, rájuk kiáltott, hogy: „Vagy vegyék rá a népet a fegyverfelvételre, vagy meg kell halniok.” Erre a regulusi lélekkel bíró Ambrus dörgő hangon viszonzá: „Inkább meghalunk, mint nemzetünk szabadságát eladjuk, nem vall igen nagy kárt Gyergyó, ha engem felakasztatsz is.”

Vasba is verték a bátor lelkű szónokot, mit a nép megtudva, iszonyu orditással rohant Bukow lakára, ajtót ablakot bevert s berohanva, követelte orátora szabad lábára tételét, mit a megrettent Bukow nem csak megtett, hanem a nép megvendéglésére 8 aranyat rendelt; de a nép ekkor összeseregelvén, történytartóit, ruháit az ablakon dobálta be, egy bekiáltott „lőcsig üsd az ilyen adtát.” Bukow és kísérete már élteért remegett, s csak miután a fegyverlerakásba beleegyezett a kormányzó, akkor oszlott szét a kitérés perczen állott nép. Így nem boldogulhatván, a rábeszélés módját vették elő; Siko József sz.-miklósi lelkész szép szóval és vesztegetéssel 40 sz.-miklósit rávett a felesküdesre; az ily módon való felesketés a falukon is folyt, az ellenszegülőket, azok közt Ambrust is, egyenkint elfogva, a csík-szeredai várba hurczolták, hol nehéz vasban tizenégy napig raboskodtak.

Lost. 604., 605, 606, 607.

Gyergyóból Bukow oct. 26-án Csíkba jött, Csík-Szeredára gyűjtötte össze a felesketni akart népet, ezek szintén ellentmondtak, s minden fenyegetés daczára lerakták fegyvereiket; ezt tették Taploczán a felcitált háromszékiek is. Ujból a vesztegetés fegyverét vették elő; 7 szent-imreit ekként megnyerve, Siko és Lukács sz.-domokosi pap s mások bujtoztatására vagy százan felvették a fegyvert és az esküt is letették.

Az idegen tiszték a fegyvert felvettek közt annyira elhinték a polgáriak elleni gyűlöletet, hogy testvért testvér ellen ingereltek, sőt annyira elnézték minden kihágásukat, hogy ezek fegyveresen rohanták meg a nemesek és polgári hivatalnokok lakjait, s azokat kirabolták, a közpénztárakat lefoglalták. Ez volt a csalétek, hogy minél többeket a fegyverfelvételre birjanak. Lost. 608–603.

Az 1763-ik év szomorú előjelekkel köszöntött be; jan. 6-án rémes tűnemények látszattak az égen, tüzgomolyon ülő lovag, mely Madéfalvától Csík-Szereda felé vonult, tüzes kardot forgatva kezében; egy 6 kecske által vont tüzes kerék, melyet fő nélküli ember követett, (bizonyosan valamely üstökös). Lost. 616.

A székelység Lázár Imrét küldötte a trónhoz, hogy ezen türhetetlen állapot megszüntetése iránt a felség rendeletét kikérje; az általa lehozott (jan. 6-ról kelt) leiratban azt mondja a Felség, hogy mi azon már kiadott rendeletünket, hogy senki az új katonák közzé (hanem ha önkénynt való jó kedvéből adná arra

magát) be nem vétetik, változatlanul megtartani akarjuk, stb. Ezen decretum kihirdetésekor a felesküdték is mind összerakták az országutra fegyvereiket, egy gyönyörű, a székely ős jogokat felfejtő feliratban a felségnek felterjeszték bántalmaikat, sérelmeiket, a nemzeten elkövetett erőszakoskodásokat, melyet egy küldöttség vitt fel Bécsbe, honnan Siskovits József tábornok küldetett le a dolog állásának megvizsgálására; ki ez év pünkösztjén Szebenbe ért, honnan elindult Fogarasba, hol azonban megbetegedvén, visszatért; a székelyek memorandumot küldöttek hozzá is, de daczára ennek, leindult a katonai commissio Lázár János, Bethlen Miklós és feles katonaság kíséretében. 1763-ki nov. 24-én Csíkba érkeztek, onnan 26-án Gyergyóba mentek, a nép az erdőkre menekült, de halálbüntetés alatt visszarendeltetvén, egy hónap alatt Gyergyóban felerőszakolták a fegyvert.

Karácsonkor Csíkba jöttek, dec. 26-án a felső falukban feladván a fegyvert, Taploczán ütöttek tanyát. Ős szabadságaiknak, szentesített kiváltságaiknak ily megsértésén felindulván a csíkiak, a távoli Szalonka völgyébe gyűltek össze Sz.-János ev. napján, itt elhatározták, hogy a háromszékieket is szólítsák fel ellentmondó votumaik beadására, hogy így kérelmeknek nagyobb nyomatékot adjanak. Ennek következtében 1764. jan. 2–3-án a faluk küldöttségeiből 700 ember gyűlt össze a havas rejtett völgyébe, békés, fegyvertelen nép, mely tanácskozni, kérvényt aláírni gyülekezett.

**

A commissio ezen gyülekezet szétoszlását rendelte, s midőn eredménye nem volt, a Szalonka-völgyben levőknek nejeit, gyermekeik több ízben katonák által üzette ki lakjaikból, s sanyagu hideg időben künn tanyázni kényszerítette azért, hogy ezek nyomora, szenvedése által kényszerítse szétoszlásra a népet. Ezen neroi kegyetlenség után a commissio Rákosról Taploczára jött jan. 5-én, a nép is, szám szerint 5000, a Szalonka patakából Rákosra és Madéfalvára huzódott, azon szándékkal, hogy kérvényöket a commissiónak beadják. Az ezerek aláírását befoglaló könyv 6-án be is nyújtatott a nép orátorai által, melyre Bukow sajátkezüleg azt írta: „Cras 8-va hora accipietis resolutinem.”

Sötét viharos éj volt; annak sötét leple alatt készült el a legiszonyubb gyilkolás ördögi terve; a katonaság csendesesen összehuzatott, s Madéfalvát, melynek 3 ágyu szegezett, zajtalanul körülvette. A nép értelmesebbjei, orátorai egy másik, a commissiónak benyújtandó kérvényt szerkesztettek, s azt fehér lobogós póznára tűzve, Boross a faluk orátoraival elindult Taploczára. 4 órakor értek a falu szélén levő Vargaszegbe, hol eldördültek az ágyuk és fegyverek. Boross és társai nagyrészt halva rogytak össze; mire felgyultak a falu szélső házai, s ezek rémes világánál elkezdődött a vérlázító öldöklés. A fegyvertelen, védtelen népet megrohanta a dühös zsoldos sereg; ezek ellenállás nélkül, szent zsoldárokat énekelve, hősies hidegvérrel várták a martyrhalált; sőt, hogy az ellentállásnak minden szinezetét eltüntessék, mi fejsze, vasvilla, pácza mint kézbeli nálok volt, lerakták, de mindez nem használt; egész 9 óráig tartott a gyilkolás és rablás, ekkor mindazokat, kik életben maradtak, vagy el nem futhattak, Taploczára hurczolták; onnan a szeredai várba földalatti iszonyu börtökben halmozták össze oly mennyiségben, hogy még ülni sem tudtak, a börtön ablakain a kigőzölés mint füst szállt fel, s a hidegben zuzmorává fagyott. Ez iszonyu helyzetből másnap inkább holtakhoz, mint élőkhöz hasonlítva vonattak ki.

Ezalatt a szomszéd falusiak eltemették a nemzet halottait egy a falu közelében ásott közös gödörbe negyvenötöt, másokat övéi hazavitték, mások vízbe fultak, sokan az erdőben haltak el sebeikben, úgy hogy az összes halottak számát 139-re teszik: a sebesültek száma oly nagy volt, hogy alig lehetett volna összeszámítani, csak a somlyói kolostorban 29 ápoltatott, e mellett minden falu tömve volt; és a mindenekből kifosztott, hajléktalanul bolygó özvegyek, gyermekek és árvák elfagyásnak kitétt száma határtalan. De vessünk fátyolt ez iszonyu képre, a lélek megdermed annak szemlélésénél, a történelem muzsája könnyeket hullat a vérbetűkkel irt lapokra! Ezt követőleg a tiszték faluról falura járva, újból feladták a fegyvert, a terrorizált nép azt ellenmondás nélkül felvette; csak a szépviziek menekültek a havasokra, de azon fenyegetésre, hogy ők is a madéfalviak sorsára jutnak, hazajöttek és felesküdték. Ez alkalommal a szomszéd Oláhországba számtalanok menekültek. Lost. 617–636.

Csíkba febr. 8-án Háromszékre ment a commissio. 13-ra Vásárhelyre hívta össze a népet, s ott fegyverek zörgése, ágyuk tátongása között feleskették. Az orbai-székiek Zabolán, a sepsi-székiek Uzonban még e hó folytán, a bardocz-székiek ápril elején eskettettek fel. Lost. 637.

És felöltöztették, egyenruhába préselték a szabad székelyt, és e kegyet még jó drágán meg kellett fizetniök, elannyira, hogy Sz.-Mihályon 1754 forint 35 krajczárt rántottak fel öltözeti előleges költségek fejében; ily arányban sarczolták a többi falvakat is. Lost. 688.

Sőt, gúnnya az eseményeknek! még ennyi ártatlan áldozattal sem elégedtek meg, hanem egy Roth tábornok, Teleki Károly, gr. Révai Miklós, két hadnagy, két auditorból álló bíróság ugyanazon év ápril 3-án Oláhfaluból Csíkba jött, hol kihirdették, hogy mind az, ki a hibásokat feljelenti, 100 forint jutalmat kap; ekként hihetőleg titkos feladások, vagy csak gyanu alapján is, mindazokat, kik a madéfalvi vész elől az erdőbe menekültek, vagy a népet a fegyverletevésre beszélték, e hó 10-én éjjel úgy Csíkban, mint Háromszéken összefogdosták, vasra verték és 2–3 évre a szeredai várba, vagy S. Sz.-Györgyre bebörtönözték. Ezen bíróság a vallatásoknál torturát is alkalmazott, s azért sokan ezt elkerülendők, elhagyva hazájokat, vagyonukat, családjukat, Moldovába, Oláhországba költöztek ki; ekként néptelenített a Székelyföld öldöklés és kivándorlások által.

Az ártatlanokat kinzó, elitelő ezen vérbíróság csak szept. 22-én távozott, a néppel tartott négy papot is fogva vivén Fehérvárra, kiknek javait felprédáltatták; a szentléleki lelkészt, Zöld Pétert, a delneit, Beke Istvánt püspök által függesztették fel hivataluktól; Zöldöt el is fogták, de midőn Szebenbe kísérték, megszökött s a somlyói erdőben bujdokolt, mignem vadászó tisztek alvásközben meglepven, újból elfogták s a somlyói kolostorba zárták, honnan mezitláb, ruha nélkül a havasokon át kimenekült Moldovába. Lost. 639–646.

A honvág haza hozta, de midőn Madéfalván lakó szülőihez látogatóba jönne (mivel ezt tudató levele Carattó ezredes kezébe került), újból elfogatott, s vasra veretve, Fehérvárra kísértetett Bekével együtt, hol mint felségsértők 4 évi nehéz börtönre és bőjtre ítéltettek. Azonban az ügyes és leleményes eszű Zöld innen is megszökvén, Moldovába menekült, hol a kivándorlottak lelkipásztorává lett. Végre felmentetve, 1000 forint jutalmat ígértek, ha azokkal együtt haza jött, s delnei lelkészsze neveztetve, hosszas üldöztetés és sok szenvedés után végre megnyugodhatott. Lost. 649.

Im ez a fegyverfeladás és madéfalvi vésznek rövid, történetű vázlat, mit ismerni és tudni minden hazafinak szükséges.

Bucus és kedélyes népünnep leírásával kezdők e fejezetet, sötét gyászos események rajzával végezzük be; borus kebellet, fájdalomdulta szívvvel állunk meg ez ártatlan honfivér áztatta hantok felett, ezen bus nemzeti temetőben, s midőn felmerülnek lelki szemeink előtt ezen iszonyatos napok, akkor nem lehet, hogy Isten igazságos ítéletét fel ne kérjük a tettek mérlegelésére és megtorlására.

És ti, szent vártanui e sokat szenvedett nemzetnek, nyugodjatok csendesen, sirotok ha most pusztá is, de nem feledett, a nemzet kegyelete szívében hordja emléketöket; eljövend bizonynyal a kor, midőn itt dicső emlékjel fog ragyogni, midőn irányotokban való tartozását a számolás napján lerovandja nemzetünk. Addig is áldás és béke hamvaitokra!